

УДК 334.012.42:336.2

Куцик П. О.,

kutsykpetro@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5795-9704,

Researcher ID: G-9204-2019,

д.е.н., проф., ректор, професор кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті виділено економічну та соціальну роль сектора малого і середнього підприємництва в системі національного господарства. Наголошено на важливості його розвитку, що тісно корелюється з підвищенням добробуту та демократизацією суспільства, посиленням стабільності та економічної безпеки країни, покращенням інвестиційної привабливості економіки. Виділено низку наукових напрямів із дослідження проблемних аспектів функціонування та розвитку малого і середнього підприємництва. Проведено розрахунок базисних показників розвитку малого і середнього підприємництва в Україні. Наголошено на проблемі зменшення чисельності зайнятих у вітчизняному секторі малого і середнього підприємництва. Ідентифіковано проблему нерационального формування структури суб'єктів малого підприємництва. Доведено високу роль малого і середнього підприємництва в забезпеченні макроекономічної стабільності національного господарства і для цього розраховано частки сектора в загальних обсягах випуску товарів і послуг у ринкових цінах та реалізованої продукції (товарів, послуг), загальній кількості суб'єктів господарювання та зайнятих працівників. Відзначено виражену непропорційність серед суб'єктів малого і середнього підприємництва та фізичних осіб-підприємців за показником частки підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання. Виділено проблемні аспекти фінансово-економічного та інвестиційного розвитку малого і середнього підприємництва. Зокрема, високою зберігається частка збиткових підприємств, погіршується ділова активність, недостатніми є капітальні витрати. Наголошено, що попри низку позитивних тенденцій в напрямі соціально-економічного розвитку (збільшення витрат на персонал, оплату праці, соціальні заходи) низьким залишається розмір середньомісячної заробітної плати, який ледь перевищує законодавчо встановлене мінімальне значення, малими є витрати на соціальні заходи. Сформовано пріоритетні напрями (організаційно-інституційний, фінансово-інвестиційний, економічно-ресурсний, інформаційно-психологічний) та у відповідності до кожного набір інструментів державної політики забезпечення розвитку малого і середнього підприємництва.*

Ключові слова: мале і середнє підприємництво, розвиток, діяльність, пріоритети, інструменти.

Kutsyk P. O.,

kutsykpetro@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5795-9704,

Researcher ID: G-9204-2019,

Doctor of Economics, Professor, Rector, Professor Department of Accounting, Control, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

PROBLEMATIC ASPECTS AND PRIORITIES OF THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

***Abstract.** The article highlights the economic and social role of the small and medium-sized business sector in the national economy. The importance of its development is emphasized, which is closely related to the improvement of welfare and democratization of society, strengthening of stability and economic security of the country, improvement of investment attractiveness of the economy. A number of scientific directions on research of problematic aspects of functioning and development of small and medium-sized entrepreneurship have been selected. The basic indicators of small and medium-sized entrepreneurship development in Ukraine were calculated. The problem of decrease of the number of employed in the domestic sector of small and medium-sized enterprises is emphasized. The problem of irrational formation of the structure of small businesses is identified. The high role of small and medium-sized enterprises in ensuring macroeconomic stability of the national economy has been proved and for this purpose the sector's share in the total volume of goods and services output in market prices and sold products (goods, services) as well as the total number of economic entities and employed workers is calculated. The expressed imbalance among small and medium-sized entrepreneurs and individual entrepreneurs according to the index of the share of enterprises in the total number of*

economic entities has been noted. The problematic aspects of financial, economic and investment development of small and medium-sized enterprises have been highlighted. In particular, the share of unprofitable enterprises remains high, business activity is deteriorating, capital expenditures are insufficient. Despite a number of positive trends in the direction of social and economic development (increase in staff costs, labor remuneration, social measures), the average monthly wage, which almost exceeds the legislative minimum, is low, the social measures are low. Priority directions (organizational-institutional, financial-investment, economic-resource, informational-psychological) and in accordance with each set of instruments of the state policy for the development of small and medium-sized entrepreneurship were formed.

Keywords: small and medium-sized entrepreneurship, development, activity, priorities, instruments.

JEL Classification: M21, L51

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-01>

Постановка проблеми. Розвиток малого і середнього підприємництва є основою побудови стабільної та конкурентоспроможної національної економіки, посилення її інвестиційної привабливості та інноваційності, зростання рівня життя населення та вирішення соціально-економічних потреб.

Через сферу малого і середнього підприємництва населення отримує доступ до реалізації ділових інтересів, відкриває простір для вільного вибору шляхів і способів забезпечення власного добробуту, має змогу впливати на соціально-політичні зміни в країні.

Також велике значення має мале і середнє підприємство при стимулюванні розвитку економічної конкуренції, подоланні дефіцитності споживчого ринку, протидії тенденціям розвитку структурного безробіття, вирішенні проблем інертності, консерватизму і слабкої сприйнятливості до технічних та технологічних досягнень.

Для України, економіка якої потребує пришвидшення процесів демонополізації, приватизації та роздержавлення, а також реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукомісткої продукції, саме мале і середнє підприємство може оперативнo відреагувати на зміни кон'юнктури ринку, надати національній економіці необхідної гнучкості та адаптивності до глобалізаційних змін. Більше того, варто розраховувати й на позитивні соціальні зміни як пом'якшення соціальної напруги, посилення демократизації ринкових відносин, послаблення соціальної диференціації та розширення соціальної бази для впровадження важливих економічних реформ. Відтак для досягнення таких результатів та їх подальшого покращення варто вивчити сьогodнішні проблемні аспекти розвитку малого і середнього підприємництва в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва є об'єктом низки наукових досліджень, а в міру інтенсивних глобальних тенденцій та посилення непередбачуваних і часто кризових змін лише зростає актуальність такої тематики.

Зокрема, у наукових працях при дослідженні розвитку малого і середнього підприємництва значна увага приділяється розкриттю

змістовно-типологічних характеристик (В. Міца [1]), механізмів та інструментарію управління (В. Бойко, В. Крупа [2]), засобів функціонування та підвищення конкурентоспроможності (С. Бортнік [3], О. Красота, І. Кір'єв [4], З. Варналій [5]), впливу факторів на стан та тенденції розвитку (І. Сидорук [6], Т. Васильців, Р. Лупак [7]).

Попри це відзначимо зростання інтересу науковців до пошуку перспективних напрямів розвитку та способів їх забезпечення у секторі малого і середнього підприємства. Рекомендації стосуються впровадження світового досвіду [8], врахування територіальних диспропорцій [9], зміцнення економічної безпеки [10], забезпечення національних інтересів [11].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблемних аспектів та формування пропозицій стосовно ідентифікації пріоритетних напрямів розвитку малого і середнього підприємства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із свідчень поступального розвитку економіки є збільшення кількості суб'єктів малого і середнього підприємства та обсягів їх діяльності, що одночасно передбачає створення нових робочих місць та зниження рівня безробіття, збільшення податкових надходжень та ін. Для України такі процеси відбуваються досить повільно, а в окремих роках спостерігаються протилежні тенденції, коли показники погіршуються і суттєво нижчі за значення попередніх періодів. Так, станом на 2021 р. в Україні здійснювало діяльність 352,7 тис. од. малих та 17,5 тис. од. середніх підприємств (табл. 1). При цьому їх кількість щороку зменшується, зокрема в порівнянні 2021 р. із 2010 р. значення склали 16,7 % для середніх та 1,3 % для малих підприємств. Особливо критичним був період 2015-2016 рр., що об'єктивно пов'язаний із кризовими геополітичними трансформаціями. В умовах сьогodнішньої зовнішньої воєнної агресії такі тенденції лише посилюються і відтак варто очікувати подальшого та більш масштабного скорочення кількості та обсягів діяльності суб'єктів малого і середнього підприємства.

Базисні показники розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у 2010, 2015-2021 рр.
(складено за [12])

Показники	Роки								Відносні відхилення, %	
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 / 2010	2021 / 2020
Кількість суб'єктів господарювання, тис. од.										
загалом підприємств, у т. ч.	2183,9	1974,3	1865,5	1805,1	1839,6	1941,6	1973,6	1956,2	89,6	99,1
- середні	21,0	15,2	14,8	14,9	16,1	17,8	17,6	17,5	83,3	99,4
- малі	357,2	327,8	291,2	322,9	339,3	362,3	355,7	352,7	98,7	99,2
- фізичні особи-підприємці	1804,8	1630,6	1558,9	1466,5	1483,7	1561,0	1599,8	1585,4	87,8	99,1
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, од.										
загалом підприємств, у т. ч.	477	462	437	425	435	462	473	473	99,2	100,0
- середні	5	4	4	4	4	5	5	5	100,0	100,0
- малі	78	77	68	76	80	86	85	85	109,0	100,0
- фізичні особи-підприємці	394	381	365	345	351	371	383	383	97,2	100,0
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млрд грн										
загалом підприємств, у т. ч.	3596,6	5556,5	6726,7	8312,2	9966,8	10524,1	11062,2	14989,8	4,2 р.	135,5
- середні	1396,3	2168,7	2668,6	3296,4	3924,0	4168,4	4359,3	5900,0	4,2 р.	135,3
- малі	568,3	937,1	1177,4	1482,0	1766,1	1839,8	2064,1	2576,3	4,5 р.	124,8
- фізичні особи-підприємці	230,4	397,4	489,2	604,3	760,7	884,3	1012,4	1373,0	6,0 р.	135,6
Кількість зайнятих працівників, млн осіб										
загалом підприємств, у т. ч.	10,77	8,18	8,11	8,14	8,53	9,01	8,93	8,94	83,0	100,1
- середні	3,39	2,60	2,62	2,59	2,74	3,05	3,09	2,97	87,6	96,1
- малі	2,16	1,58	1,59	1,66	1,64	1,75	1,70	1,78	82,4	104,7
- фізичні особи-підприємці	2,81	2,29	2,31	2,33	2,57	2,61	2,57	2,54	90,4	98,8

Загалом базисні показники розвитку малого і середнього підприємництва останніх років в Україні не можуть вважатися високими, адже в розрахунку на 1 тис. осіб населення припадає 8,5 од. малих підприємств та 38,3 фізичних осіб-підприємців, а середніх підприємств – менше однієї одиниці, що значно менше у порівнянні не лише з високорозвиненими країнами, а й з країнами із середнім рівнем економічного розвитку.

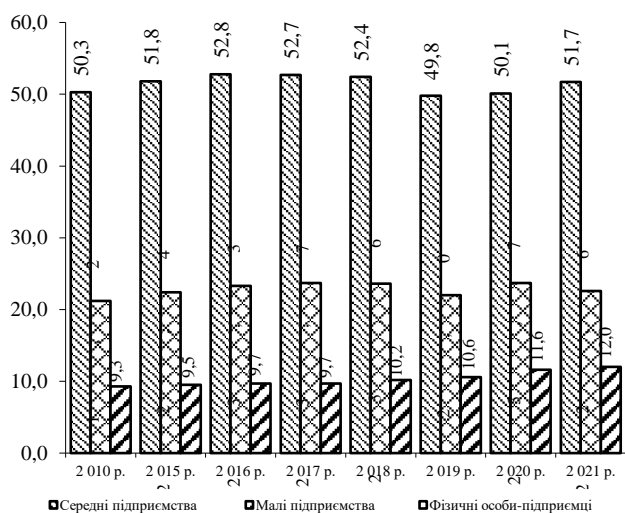
Також відзначимо й нераціональну структуру суб'єктів малого підприємництва. Йдеться про співвідношення фізичних та юридичних осіб, адже для стабільного функціонування сектора важливо, щоб основна частина його суб'єктів була юридичними особами. Так, в Україні на одне мале підприємство – юридичну особу припадає близько 4,5 фізичних осіб-підприємців.

Відзначимо й проблему зменшення чисельності зайнятих у секторі малого і середнього підприємництва України. Якщо у 2010 р. в секторі працювало 3,39 та 2,16 млн осіб відповідно, то в 2021 р. цей показник зменшився до 2,97 та 1,78 млн осіб. Загалом рівень зниження перевищив 12,0 % у секторі середнього та 17,0 % – малого підприємництва. Така ж тенденція характерна й для фізичних осіб-підприємців – 9,6 %, або 0,27 млн осіб. Все це

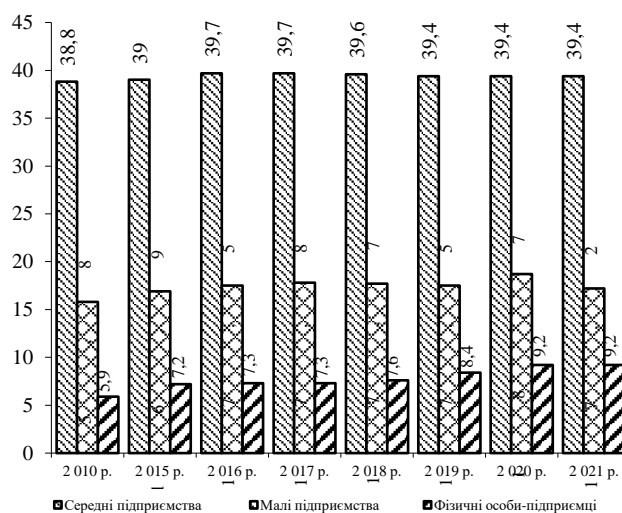
дозволяє стверджувати про послаблення соціальної ролі сектора, а відтак й участі в процесах демократизації суспільства, підвищення рівня якості життя та доходів населення, посилення рівня соціальної відповідальності бізнесу та ін.

Сформувалися позитивні тенденції у збільшенні обсягів реалізованої продукції підприємствами, зокрема упродовж 2010-2021 рр. показник середніх підприємств зріс на 4,2 рази, малих – 4,5 рази, а фізичних осіб-підприємців – 6,0 разів. Втім, масштаби діяльності як фізичних осіб-підприємців, так і малих підприємств є значно меншими в порівнянні з середніми підприємствами (різниця складає 4,3 та 2,3 рази відповідно).

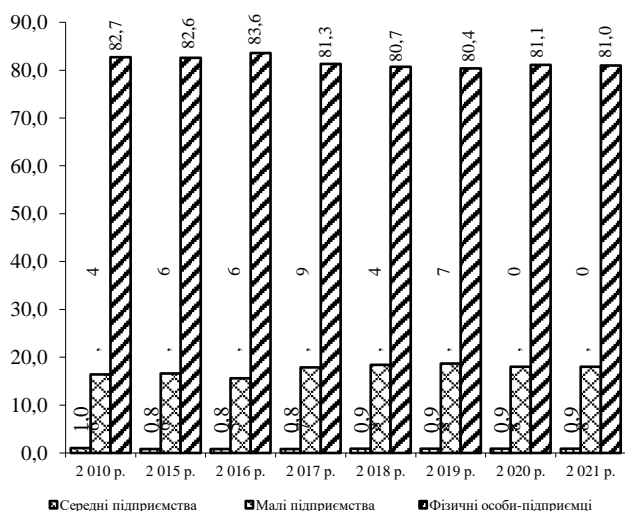
Варто зауважити важливе макроекономічне значення малого і середнього підприємництва в національному господарстві нашої країни. Про це свідчать дані рис. 1, зокрема упродовж 2010-2021 рр. у загальному обсязі випуску товарів і послуг країни у ринкових цінах частка середніх підприємств стабільно перевищувала 50,0 %, малих – 21,0 %, фізичних осіб-підприємців – 9,0 %. Водночас меншою є роль сектора в загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) національної економіки – 38,0 %, 15,0 % та 5,0 % відповідно.

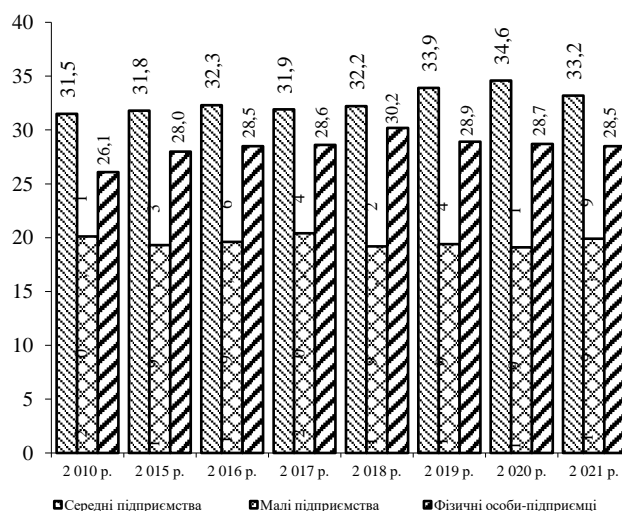
(а) частки суб'єктів малого і середнього підприємництва у загальному обсязі випуску товарів і послуг у ринкових цінах, %

(б) частки суб'єктів малого і середнього підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг), %

(в) частки суб'єктів малого і середнього підприємництва у загальній кількості суб'єктів господарювання, %

(г) частки суб'єктів малого і середнього підприємництва у загальній кількості зайнятих працівників, %

Рис. 1. Показники макроекономічного розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у 2010, 2015-2021 рр. (складено за [12])

Ще вищою є частка суб'єктів малого підприємництва у загальній кількості суб'єктів господарювання. Упродовж 2010-2021 рр. показник стабільно перевищував 80,0 %. Тут варто відзначити виражену непропорційність відповідного показника серед суб'єктів малого і середнього підприємництва та фізичних осіб-підприємців (у 2021 р. значення склали 81,0 %, 18,0 % та 0,9 %) і це необхідно врахувати при удосконаленні державної регуляторної політики розвитку сектора.

Попри значний вплив на економіку та суспільство загалом фінансово-економічні результати вітчизняних малих і середніх підприємств залишаються незадовільними (табл. 2). Так, високою

зберігається частка збиткових підприємств, яка у 2021 р. у секторі малого підприємництва перевищила 27,0 %, а середнього – 21,0 %.

Також й інші показники потребують покращення. Хоча показники рентабельності суб'єктів малого і середнього підприємництва є достатньо високими, але їхні значення є дещо менші за загальнодержавні. Зокрема, у 2021 р. рентабельність операційної та усієї діяльності середніх підприємств є нижчою за загальнодержавне значення на 5,0 % та 2,8 % відповідно.

Показники фінансово-економічного та інвестиційного розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у 2010, 2015-2021 рр. (складено за [12])

Показники		Роки								Абсолютні (±), відносні (%) відхилення	
		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 / 2010	2021 / 2020
Частка прибуткових підприємств, %	загалом	57,3	73,3	73,0	72,4	73,9	73,6	71,0	72,9	15,6	1,9
	середні	61,6	70,6	75,5	76,1	77,7	77,6	76,2	78,9	17,3	2,7
	малі	57,0	73,5	72,8	72,3	73,7	73,3	70,7	72,5	15,5	1,8
Рентабельність операційної діяльності, %	загалом	4,0	1,0	7,4	8,8	8,1	10,2	6,2	12,6	8,6	6,4
	середні	5,0	0,0	6,9	7,3	7,0	10,0	5,4	7,6	2,6	2,2
	малі	1,8	-4,2	5,2	6,5	8,3	10,7	3,9	15,0	13,2	11,1
Рентабельність усієї діяльності, %	загалом	0,5	-7,3	0,6	3,0	4,5	7,6	0,9	10,1	9,6	9,2
	середні	2,3	-5,0	0,7	3,1	4,6	8,6	2,1	7,3	5,0	5,2
	малі	-5,7	-13,6	-3,6	-2,0	2,7	7,0	-1,8	11,1	16,8	12,9
Коефіцієнт оборотності активів	загалом	1,5	1,5	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	-0,6	-0,1
	середні	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	-0,2	-0,2
	малі	2,0	2,3	2,6	1,8	1,8	1,8	1,8	1,5	-0,5	-0,3
Капітальні інвестиції на одне підприємство, тис. грн	загалом	345,2	621,6	709,7	818,9	1008,1	1325,5	1066,0	1446,3	4,2 р.	135,7
	середні	2403,5	5156,9	7621,1	9330,4	10579,3	11271,4	9299,6	11299,6	4,7 р.	121,5
	малі	59,3	109,5	205,9	249,3	247,4	233,0	125,6	213,9	3,6 р.	170,3

Відзначимо й погіршення ділової активності сектора, зокрема упродовж 2010-2021 рр. відбулося зниження коефіцієнта оборотності активів, а в середніх підприємств значення показника за більшістю років взагалі було нижче рекомендованого нормативу.

Низькою зберігається інвестиційна активність суб'єктів малого бізнесу. Так, у 2021 р. в середньому одне мале підприємство України витратило 213,9 тис. грн на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів, що складає менше 14,0 % від щорічного обсягу реалізованої продукції.

Відомо, що на мале і середнє підприємство покладено низку важливих соціально-економічних завдань і насамперед це підвищення рівня зайнятості, якості життя та доходів населення. В контексті цього відзначимо позитивну динаміку зростання витрат підприємств на персонал, оплату праці, соціальні заходи (табл. 3).

Відзначимо низькі розміри середньомісячної заробітної плати на вітчизняних малих підприємствах, що ледь перевищує законодавчо встановлене мінімальне значення (у 2021 р. на 981 грн, або 16,4 %). Крім того, малими є й витрати на соціальні заходи, які в середньому за місяць становлять менше 9,0 тис. грн.

Аналіз стану та тенденцій функціонування малого і середнього підприємництва дозволяє виділити стратегічні пріоритети їхнього розвитку, які пропонується розділити на організаційно-інститу-

ційний, фінансово-інвестиційний, економічноресурсний, інформаційно-психологічний (рис. 2).

Так, у контексті організаційно-інституційного розвитку малого і середнього підприємництва важливо органам влади удосконалити інституційно-правові положення регулювання, покращити нормативно-методичне забезпечення підприємницької діяльності, удосконалити державну інституційну систему регулювання та стимулювати розвиток недержавної інфраструктури підтримки.

Все більшого значення набуває техніко-технологічний розвиток і для цього необхідне достатнє фінансово-інвестиційне забезпечення, але в міру його слабкості та обмеженості в секторі малого і середнього підприємництва важливою є державна підтримка. Так, від органів державного управління вимагається стимулювати розвиток фінансово-кредитної інфраструктури, спростити митно-тарифне та податкове регулювання, впроваджувати та розвивати альтернативні форми фінансування інвестиційних проєктів, стимулювати підприємницьку інноваційно-технологічну активність суб'єктів малого і середнього бізнесу.

Обмежене ресурсне забезпечення сектора малого і середнього підприємництва вимагає реалізовувати й інші заходи державної регуляторної підтримки, що стосуватимуться розбудови ринкової інфраструктури та транскордонного співробітництва, формування та розвитку інтегрованих виробничо-господарських структур, розвитку міжгалузевої кооперації та міжрегіональної соціально-економічної інтеграції.

Показники соціально-економічного розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у 2010, 2015-2021 рр. (складено за [12])

Показники		Роки								Відносні відхилення, %	
		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 / 2010	2021 / 2020
Кількість найманих працівників у розрахунку на одне підприємство, осіб	загалом	4	3	3	4	4	4	4	4	100,0	100,0
	середні	162	171	177	173	171	172	175	169	104,3	96,6
	малі	6	4	5	5	5	4	5	5	83,3	100,0
Витрати на персонал у розрахунку на одне підприємство, тис. грн	загалом	120,8	198,8	233,1	315,7	395,3	464,2	501,9	598,8	5,0 р.	119,3
	середні	5110,1	11014,8	12933,4	17118,2	20055,3	23155,5	26292,3	31543,5	6,2 р.	120,0
	малі	103,7	193,0	241,1	313,8	367,2	409,6	471,5	527,2	5,1 р.	111,8
Витрати на оплату праці в розрахунку на одне підприємство, тис. грн	загалом	511,7	861,3	1177,8	1397,7	1690,6	1962,7	2193,4	2603,7	5,1 р.	118,7
	середні	3782,0	8346,0	10749,4	14232,4	16649,6	19208,5	21798,9	26167,5	6,9 р.	120,0
	малі	77,8	143,3	197,8	257,3	297,7	335,2	385,5	421,6	5,4 р.	109,4
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн	загалом	2030	4185	5183	6778	8413	9715	10733	12589	6,2 р.	117,3
	середні	1949	4059	5070	6832	8118	9308	10353	12860	6,6 р.	124,2
	малі	1070	2484	3015	4173	5131	5794	6710	6981	6,5 р.	104,0
Витрати на соціальні заходи в розрахунку на одне підприємство, грн	загалом	184,7	281,7	302,4	354,7	397,7	405,3	456,5	550,8	3,0 р.	120,7
	середні	1328,1	2668,8	2174,1	2885,8	3405,8	3947,0	4493,4	5376,0	4,0 р.	119,6
	малі	25,9	49,6	43,3	56,6	69,5	74,4	86,0	105,6	4,1 р.	122,8
Продуктивність праці одного працівника, тис. грн	загалом	334	679	830	1021	1168	1167	1239	1677	5,0 р.	135,4
	середні	412	833	1017	12171	1430	1366	1412	1988	4,8 р.	140,8
	малі	263	594	740	893	1076	1053	1212	1451	5,5 р.	119,7

Сучасні тенденції цифровізації та діджиталізації супроводжують активні зміни в розвитку інформаційно-комунікаційних відносин і не виняток сектор малого і середнього підприємництва. Варто відмітити пріоритетне значення поліпшення параметрів інформаційно-економічних відносин, розвитку інформаційно-аналітичної та комунікаційної інфраструктури, розроблення та реалізації маркетингових програм підтримки малого і середнього бізнесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Як і в будь-якому секторі економіки в умовах сьогоденної зовнішньої воєнної та гібридної агресії, основним завданням суб'єктів господарської діяльності є забезпечення функціонування, збереження ринкової частки, продовження реалізації стратегічних проектів. Не виняток і сектор малого і середнього підприємництва.

За таких обставин пріоритетне значення слід віднести ресурсному забезпеченню і тут вирішальну роль відіграє держава, зокрема надаючи різносторонню підтримку. Йдеться про реалізацію

державних програм підтримки інвестиційної та техніко-технологічної діяльності, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, реалізації проектів суспільної значущості. Поряд з тим посилюється важливість формування інтеграційних, коопераційних та кластерних відносин у секторі малого і середнього підприємництва. Не менше значення мають й процеси інфраструктурного забезпечення, організаційно-інституційної підтримки, інформаційно-психологічного сприяння та інше.

Подальші дослідження варто пов'язати з вирішенням завдань стосовно визначення переліку прогресивних інструментів та засобів державного регулювання, які дозволять суб'єктам малого і середнього підприємництва в умовах війни та гіпервисокої соціально-економічної нестабільності підтримувати достатній рівень функціонування та знаходити ресурси для подолання викликів і загроз економічного розвитку.

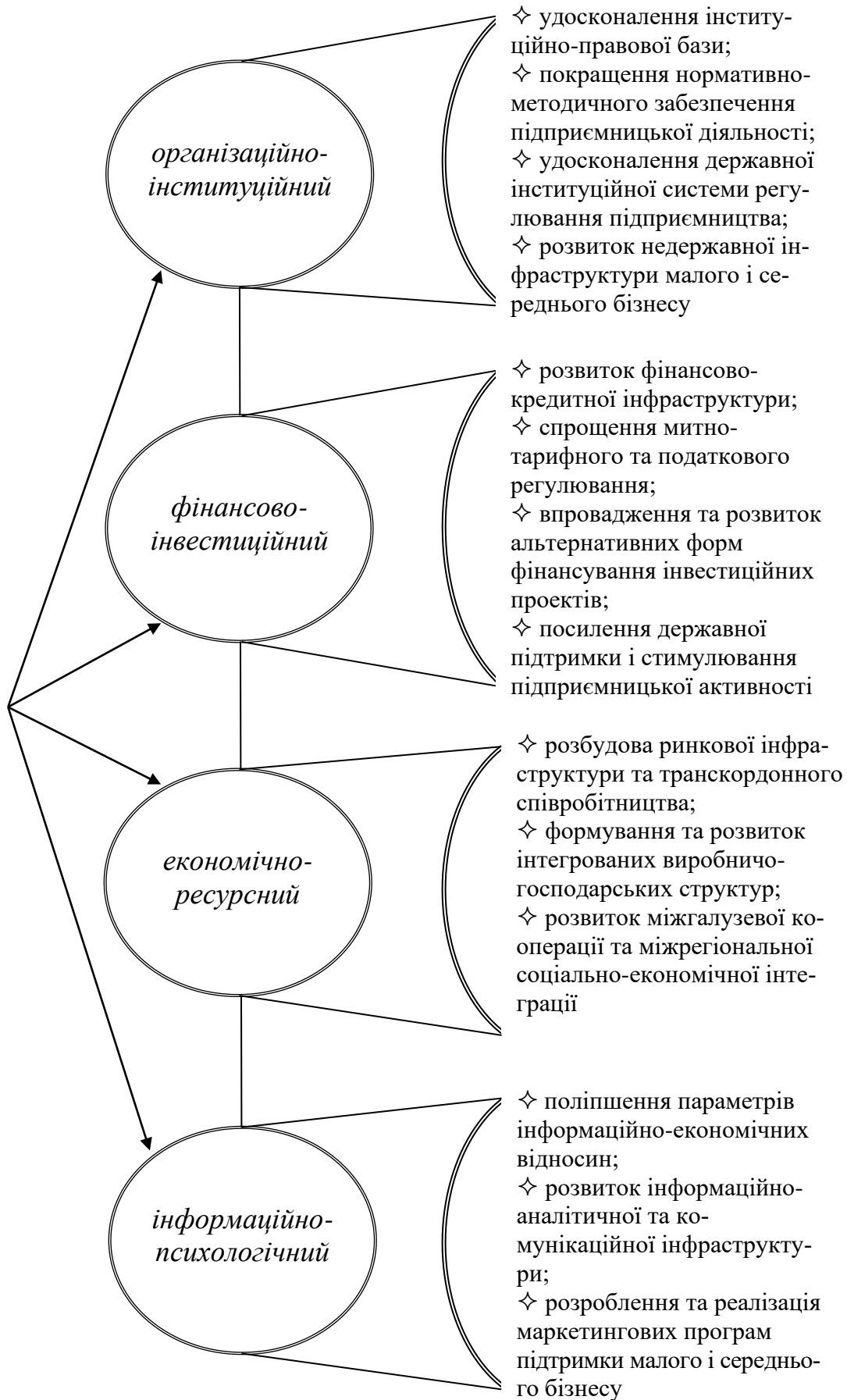

Рис. 2. Пріоритети та інструменти державної політики забезпечення розвитку малого і середнього підприємництва

ЛІТЕРАТУРА

REFERENCES

1. Міца В. Малий бізнес як суб'єкт економічної системи регіону. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 123–126.
2. Бойко В. В., Крупа В. Р. Механізми та інструменти управління розвитком суб'єктів малого підприємництва АПК. Агросвіт. 2019. № 20. С. 3–10.
3. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. 2022. № 36. URL : <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1169>.
4. Красота О. В., Кір'єв І. С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. Ефективна економіка. 2021. № 2. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf.
5. Варналій З. С. Особливості підтримки конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва. Національна безпека і оборона. 2016. № 1–2. С. 50–59.
6. Сидорук І. С. Аналіз стану та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Підприємство та інновації. 2021. № 18. С. 67–72.
7. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. Проблеми розвитку малого підприємництва та їх вплив на міграційну активність населення гірських районів Карпатського регіону України. Регіональна економіка. 2019. № 3 (93). С. 49–59.
8. Красноносова О. М., Пономаренко Є. В., Харченко Р. В. Теорія та практика вибору перспективних напрямів розвитку малого бізнесу в Україні та світі. Бізнес інформ. 2021. № 11. С. 281–286.
9. Варналій З. С., Лупак Р. Л., Рудик С. А. Засоби стимулювання розвитку малого підприємництва на сільських територіях в системі державної політики подолання диспропорцій економічної безпеки України. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2017. Вип. 53. С. 5–9.
10. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В., Березівський Я. П. Проблемні аспекти, пріоритети та засоби зміцнення фінансово-економічної безпеки суб'єктів малого підприємництва в Україні. Підприємство і торгівля. 2021. Вип. 28. С. 49–55.
11. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми та перспективи. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління”. 2020. Т. 4. № 1. С. 63–71.
12. Державна служба статистики України. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.

1. Mitsa V. (2018), Malyy biznes yak sub'iekt ekonomichnoi systemy rehionu, Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, Vyp. 20, Ch. 2, s. 123–126.
2. Bojko, V. V. and Krupa, V. R. (2019), Mekhanizmy ta instrumenty upravlinnia rozvytkom sub'iektiv maloho pidpriemnytstva APK, Ahrosvit, № 20, s. 3–10.
3. Bortnik S. (2022), Funktsionuvannia maloho i seredn'oho pidpriemnytstva v Ukraini: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku, Ekonomika ta suspil'stvo, № 36, available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1169>.
4. Krasota, O. V. and Kir'iev, I. S. (2021), Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva v umovakh porushennia makroekonomichnoi stabil'nosti, Efektyvna ekonomika, № 2, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf.
5. Varnalij, Z. S. (2016), Osoblyvosti pidtrymky konkurentospromozhnosti maloho ta seredn'oho pidpriemnytstva, Natsional'na bezpeka i oborona, № 1–2, s. 50–59.
6. Sydoruk, I. S. (2021), Analiz stanu ta problemy rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini, Pidpriemnytstvo ta innovatsii, № 18, s. 67–72.
7. Vasylytsiv, T. H. and Lupak, R. L. (2019), Problemy rozvytku maloho pidpriemnytstva ta ikh vplyv na mihratsijnu aktyvnist' naseleння hirs'kykh rajoniv Karpats'koho rehionu Ukrainy, Rehional'na ekonomika, № 3 (93), s. 49–59.
8. Krasnonosova, O. M. Ponomarenko, Ye. V. and Kharchenko, R. V. (2021), Teoriia ta praktyka vyboru perspektyvnykh napriamiv rozvytku maloho biznesu v Ukraini ta sviti, Biznes inform, № 11, s. 281–286.
9. Varnalij, Z. S. Lupak, R. L. and Rudyk, S. A. (2017), Zasoby stymuliuвання rozvytku maloho pidpriemnytstva na sil's'kykh terytoriiakh v systemi derzhavnoi polityky podolannia dysproportsij ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, Visnyk L'viv'skoho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky., vyp. 53, s. 5–9.
10. Vasylytsiv, T. H. Lupak, R. L. Rudkovskij, O. V. and Berezivskij, Ya. P. (2021), Problemni aspekty, priorytety ta zasoby zmitsnennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky sub'iektiv maloho pidpriemnytstva v Ukraini, Pidpriemnytstvo i torhivlia, vyp. 28, s. 49–55.
11. Miroshnyk, R. O. and Prokop'ieva, U. O. (2020), Rozvytok maloho i seredn'oho biznesu v Ukraini: problemy ta perspektyvy, Visnyk Natsional'noho universytetu “L'viv's'ka politekhnikha”. Seriiia “Problemy ekonomiky ta upravlinnia”, T. 4. № 1, s. 63–71.
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Pokaznyky diial'nosti sub'iektiv velykoho, seredn'oho, maloho ta mikropidpriemnytstva, available at : <https://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 12 жовтня 2022 року